

Peeraer, F., “Bedrog wordt niet vermoed, maar is wel bewijsbaar door vermoedens: een dunne maar duidelijke grens” (noot onder Cass.31 maart 2011), *TBBR* 2012, afl. 6, 245-247.

[245]

1. *Inleiding.* Bedrog is volgens art. 1116 BW een oorzaak van nietigheid van de overeenkomst, wanneer de kunstgrepen, door een van de partijen gebezigd, van dien aard zijn dat de andere partij zonder die kunstgrepen klaarblijkelijk het contract niet zou hebben aangegaan. Om van bedrog te kunnen spreken, moet aan twee voorwaarden zijn voldaan. Ten eerste moet er sprake zijn van kunstgrepen, manoeuvres of listen (materiële bestanddeel). Ten tweede moet ook het vereiste opzet aanwezig zijn (moreel bestanddeel).¹

Art. 1116, 2de lid preciseert dat het bedrog niet wordt vermoed, maar bewezen moet worden. Het bewijs van bedrog is voornamelijk met betrekking tot het morele element geen evidentie. Hoe kan men immers de intentie van de ene partij om de wederpartij te bedriegen – wat vaak niet geëxpliciteerd wordt – bewijzen? Deze vraag – of beter de negatieve variant ervan: hoe kan de intentie van een partij *niet* worden bewezen – wordt behandeld in het bovenstaande arrest.

In wat volgt zal ik eerst de feiten die aanleiding gaven tot deze zaak weergeven (nr. 2). Vooraleer ik nadien overga tot de analyse van het morele bestanddeel (nr. 4), het bewijs ervan (nr. 5) en het toezicht van het Hof (nr. 6) zal ik het materiële bestanddeel kort bespreken (nr. 3). Dit laatste zorgt hier immers voor weinig discussie. Het bewijs van het materiële bestanddeel zal ik hier niet verder bespreken.

2. *Feiten.* Op 16 februari 2002 sluiten de BVBA E.O.V. (verkoper) en H.H. (koper) een koopverkoopovereenkomst met als voorwerp een tweedehandse VW Golf. De verkoper had echter niet aan koper meegedeeld dat dit voertuig in november 2001 bij een ongeval betrokken was, met ernstige beschadiging als gevolg. De koper vordert in eerste aanleg de nietigverklaring van de koop-verkoopovereenkomst op basis van bedrog. De rechter willigt de vordering van de koper in, waarop de verkoper beroep aantekent tegen deze beslissing.

Het hof van beroep te Luik bevestigt op 17 maart 2009 het vonnis van de eerste rechter en acht het bedrog *in casu* bewezen. Ten eerste stelt het hof van beroep vast dat de verkoper zich tegenspreekt over de kennis die zij al dan niet had van het ongeval voor de verkoop van het voertuig. Ten tweede had de verkoper volgens het hof een spreekplicht, zowel wegens de plicht om de onderhandelingen die voorafgingen aan de koopverkoopovereenkomst te goeder trouw uit te voeren als uit hoofde van zijn beroep. Ten derde bleek volgens het hof niet dat de koper op de hoogte van het ongeval. Om die redenen beslist het hof dat de verkoper de ware toedracht opzettelijk heeft achtergehouden. Volgens het hof maakte dit de toestemming van de koper ongeldig, doordat die op zoek was naar een tweedehandsvoertuig (dat normale slijtage vertoont maar niet in een ongeval is betrokken). Bijgevolg bevestigde het hof van beroep het vonnis van de eerste rechter.

De verkoper stelt hierop een cassatieberoep in. In het eerste (en het enige door het Hof van Cassatie beoordeelde) middel argumenteert de verkoper dat het hof van beroep (onder meer) art. 1116 BW heeft miskend. Volgens hem heeft het hof van beroep de bedrieglijke verzwijging alleen

¹ Dit laatste vereiste blijkt uit Cass. 21 mei 1953, *Pas.* 1953, I, 731.

afgeleid uit het feit dat de eiseres op de hoogte was van een vroeger ongeval en een spreekplicht had, zonder dat het hof daarbij vaststelde dat zij dat element opzettelijk voor de verweerder had verzwegen.

Het Hof van Cassatie volgt de redenering van de verkoper: het arrest dat het verzwijgen (dat kenmerkend is voor het bedrieglijk achterhouden van informatie) afleidt uit de spreekplicht van de verkoper, zonder daarbij vast te stellen dat deze informatie opzettelijk verzwegen werd, schendt volgens het Hof art. 1116 BW.

3. *Het materiële bestanddeel: 'kunstgrepen...'*. In deze zaak heeft de verkoper niet meegedeeld aan de koper dat het voertuig bij een ongeval betrokken was. De vraag rijst of een dergelijk stilzwijgen als 'kunstgreep' kan worden beschouwd.

Vroeger bestond over deze vraag discussie.² Sinds het arrest van het Hof van Cassatie van 8 juni 1978³ is echter algemeen aanvaard dat het stilzwijgen van een partij in bepaalde omstandigheden bedrog kan zijn. Wil men spreken van bedrog, dan is vereist dat het stilzwijgen een *opzettelijk* verzwijgen met een bepaalde intentie is.⁴ De "bepaalde omstandigheden" waar het Hof naar verwijst, hebben wel betrekking op het materiële bestanddeel en zijn situaties waarbij een informatieplicht rust op de zwijgende partij.⁵ Zwijgt een partij zonder een dergelijke verplichting te hebben, dan kan men dit niet als een 'kunstgreep' aanmerken. In dit concrete geval blijkt over de informatieplicht niet veel discussie te zijn. Het hof van beroep stelt immers vast dat de verkoper verplicht was het ongeval mee te delen, zowel wegens zijn beroep als wegens de plicht om onderhandelingen te goeder trouw uit te voeren. Bijgevolg is hier voldaan aan het materiële bestanddeel van het bedrog: het stilzwijgen van de verkoper kan als een kunstgreep worden beschouwd.

[246]

4. *Het morele bestanddeel: '...om de wederpartij te misleiden'*. Een andere vraag, die zowel in dit concrete geval als in het algemeen veel onduidelijkheid schept, is wanneer het morele element aanwezig is. Opdat men kan spreken van bedrog, moet men immers niet alleen met 'kunstgrepen' te maken hebben. Het is vereist dat die 'kunstgrepen' met een bepaalde intentie zijn gepleegd, nl. de intentie om de wederpartij te misleiden. Het louter niet spreken zal op zichzelf niet voldoende zijn. Bedrog is immers maar aanwezig indien de partij van wie het uitgaat bepaalde elementen die zij kent en dient mee te delen, *opzettelijk* niet meedeelt om de wederpartij te doen dwalen (of in de dwaling te laten).⁶ Hoe zwaar de fout (het niet spreken) ook is, ze is niet meteen gelijk te stellen met bedrog. De miskennis van een spreekplicht kan een (precontractuele) fout en een

² Zie voor een overzicht J.-P. MASSON, "Les fourberies silencieuses" (noot onder Cass. 8 juni 1978), *RCJB* 1979, (527) 532-535, nrs. 7-9 en de verwijzingen daar.

³ Cass. 8 juni 1978, *Arr.Cass.* 1978, 1189, *Pas.* 1978, I, 1156, noot, *RW* 1978-79, kol. 1777 en *RCJB* 1979, 525, noot J.P. MASSON.

⁴ Dit heeft betrekking op het morele element van het bedrog en wordt in nr. 4 besproken.

⁵ A. DE BOECK, "Wilsgebreken" in *Comm.Bijz.Ov.*, Mechelen, Kluwer, 2004, 37-38, nr. 85 en de verwijzingen in vn. 1 en 39, nr. 88 (hierna verkort A. DE BOECK, "Wilsgebreken"); P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, I, Brussel, Bruylant, 2011, 251, nr. 153.

⁶ A. DE BOECK, "Wilsgebreken", *supra* noot 5, 37, nr. 84.

kunstgreep uitmaken. Hierdoor zijn echter nog niet alle voorwaarden van bedrog vervuld. Naast de kunstgreep moet men immers ook de bedrieglijke intentie bewijzen.

Het is precies dit 'intentionele' vereiste dat de feitenrechter volgens het Hof heeft miskend. Volgens het Hof heeft de feitenrechter immers niet vastgesteld dat de verkoper de kunstgreep (het verzwijgen van het ongeval ondanks een informatieplicht) heeft gepleegd *met de bedoeling* om de koper tot aankoop te bewegen. Volgens het Hof heeft de feitenrechter bijgevolg art. 1116 BW geschonden.

Door het arrest van het hof van beroep te verbreken brengt het Hof overigens ook duidelijkheid over de vraag of bedrog kan worden vermoed in hoofde van een professionele verkoper. Door in het arrest van 21 april 1988⁷ een dergelijke redenering te aanvaarden, zaaide het Hof twijfel. Dit arrest kon op weinig steun van de rechtsleer rekenen.⁸ Rechtsleer dichtte het geen algemene draagwijdte toe wegens de bijzondere feiten van die zaak⁹ en bleef vasthouden aan het vereiste dat bedrog ook bij professionele verkopers effectief moest worden bewezen.¹⁰ In dit arrest bevestigt het Hof de stelling van deze rechtsgeleerden. Het arrest dat een spreekplicht aanwezig acht, maar de bedrieglijke intentie van de (professionele) verkoper niet vaststelt, schendt immers art. 1116 BW. In wat volgt zal ik stilstaan bij het tweede deel van deze zinsnede.

5. *Het bewijs van het morele bestanddeel van het bedrog.* Hoewel bedrog niet vermoed wordt,¹¹ kan men het wel bewijzen met (feitelijke) vermoedens.¹² Het bestaan van een bedrieglijke intentie is immers een feitelijk gegeven, waardoor er noch in handelszaken, noch in burgerlijke zaken een bezwaar is om de bedrieglijke intentie van het bedrog met (feitelijke) vermoedens te bewijzen.¹³ Doordat de (bedrieglijke) intentie van een partij vaak niet wordt geëxpliciteerd, zullen feitelijke vermoedens in veel gevallen ook het enige middel zijn om dit te kunnen bewijzen.¹⁴

Het onderscheid tussen het feit dat bedrog niet wordt vermoed maar dat het wel via vermoedens kan worden bewezen, is vrij subtiel.¹⁵ Het geannoteerde arrest is hier een goed voorbeeld van. Het hof van beroep heeft *in casu* het bedrog niet bewezen, maar heeft het rechtstreeks afgeleid uit de kennis die de verkoper had van het ongeval. Om het bedrog (of preciezer: het intentionele bestanddeel ervan) te kunnen bewijzen, had het hof gebruik kunnen (en waarschijnlijk moeten) maken van feitelijke vermoedens. In dit geval zou het hof uit de kennis van de verkoper (bekend feit) de bedrieglijke intentie van de verkoper (onbekend feit) kunnen hebben afgeleid. Met deze

⁷ *TBH* 1991, 203, noot C. JASSOGNE.

⁸ Zie C. JASSOGNE, noot onder Cass. 21 april 1988, *TBH* 1991, 203; R. KRUTHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. TEMMERMAN, "Overzicht van rechtspraak (1981-1992) Verbintenissen", *TPR* 1994, 347.

⁹ W. DE BONDT, "Bewuste verzwijging, onbewust stilzwijgen en bedrieglijk opzet" (noot onder Cass. 16 september 1999), *AJT* 2000-01, (788) 791, nr. 10-11 (hierna verkort W. DE BONDT, "Bewuste verzwijging...").

¹⁰ W. DE BONDT, "Bewuste verzwijging...", *supra* noot 9, 791, nrs. 10-11; A. DE BOECK, "Wilsgebreken", *supra* noot 5, 41-42, nr. 94.

¹¹ Art. 1116 lid 2 BW.

¹² Cass. 25 februari 2000, *Arr. Cass.* 2000, 478 en *Pas.* 2000, I, 473; A. DE BOECK, "Wilsgebreken", *supra* noot 5, 42, nr. 93 en de verwijzingen daar in vn. 3.

¹³ W. DE BONDT, "Bewuste verzwijging...", *supra* noot 9, 790, nr. 6.

¹⁴ *Ibid.*, 790, nr. 7.

¹⁵ J. HERBOTS, C. PAUWELS en E. DEGROOTE, "Overzicht van rechtspraak, bijzondere overeenkomsten" (1988-1994), *TPR* 1997, (647) 690, nr. 40.

(expliciete) tussenstap zou het hof m.i. correct hebben kunnen vaststellen dat de verkoper met opzet het ongeval had verzwegen om de koper tot aankoop aan te zetten.

6. *De controle van het Hof.* Welke controle kan het Hof van Cassatie uitoefenen op de feitelijke vermoedens die de feitenrechter aanneemt om de bedrieglijke intentie van de verkoper te aanvaarden? Op het eerste gezicht zou men geneigd kunnen zijn om te aanvaarden dat het Hof hier geen controle op kan uitoefenen: de feitenrechter beslist immers soeverein over het bestaan van de bedrieglijke intentie.¹⁶ Dit is echter maar deels correct. Het is inderdaad de feitenrechter die op onaantastbare wijze het bestaan van de feiten waarop hij steunt vaststelt. Ook de gevolgtrekkingen die hij daaruit als vermoeden afleidt, worden inderdaad overgelaten aan zijn oordeel en beleid.

Niettemin gaat het Hof van Cassatie volgens vaste rechtspraak nog steeds na of de feitenrechter het rechtsbegrip 'feitelijke vermoedens' niet heeft miskend.¹⁷ Het Hof gaat overigens ook na of de feitenrechter wettig het bestaan van bedrog uit bepaalde feiten [247] heeft kunnen afleiden en bijgevolg het rechtsbegrip 'bedrog' niet heeft miskend.¹⁸

Naast de vraag "kunnen bepaalde vermoedens wettig uit deze feiten volgen?" maakt ook de vraag "heeft de rechter het bedrog wettig uit deze feiten heeft kunnen afleiden?" bijgevolg het voorwerp uit van een marginale toetsing door het Hof. Concreet houdt deze marginale toetsing in dat de feitenrechter geen gevolgtrekkingen mag afleiden die op grond van de door hem vastgestelde feiten niet kunnen worden verantwoord of met dit feit geen verband houden.¹⁹ Met betrekking tot vermoedens is het niet vereist dat deze noodzakelijk uit deze feiten volgen. Het is voldoende dat de vermoedens uit deze feiten *kunnen* volgen.²⁰ Net zoals bij andere gevallen van marginale toetsing²¹, is er bij de marginale toetsing van de rechtsbegrippen 'bedrog' en 'feitelijke vermoedens' ruimte voor een bepaalde beoordelingsvrijheid.²² Dit kan tot gevolg hebben dat een bepaalde kamer van het Hof van Cassatie in een bepaald geval besluit dat de rechtsbegrippen 'bedrog' en 'feitelijke vermoedens' geschonden zijn, terwijl andere kamers een tegengestelde mening zijn toegedaan.

Mocht het hof van beroep in deze zaak uit de kennis van de verkoper (uitdrukkelijk) via een vermoeden diens bedrieglijke intentie hebben afgeleid, dan is het (theoretisch) nog steeds niet uitgesloten dat het Hof deze beslissing zou verbreken. Het is namelijk nog steeds mogelijk dat de feitenrechter het intentionele element van de verkoper afleidt uit gegevens die daar geen enkel

¹⁶ in deze zin bv. H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III/2, *Les obligations*, Brussel, Bruylant, 1967, 959, nr. 932.

¹⁷ Cass. 5 november 1981, *Arr.Cass.* 1981-82, 346 en *Pas.* 1982, I, 342; Cass. 10 februari 1983, *Arr.Cass.* 1982-83, 755 en *Pas.* 1983, I, 665; Cass. 20 december 2007, *Arr.Cass.* 2007, 2545, *Pas.* 2007, 2418, *RW* 2009-10, 955 en *TBBR* 2008, 452, noot L. VAN VALCKENBORGH; Cass. 9 mei 2008, *Arr.Cass.* 2008, 1168, *Pas.* 2008, 1148; Cass. 22 april 2010, *Arr.Cass.* 2010, 1119, *Pas.* 2010, 1197, *RW* 2011-12, 268, noot B. VERLOOY, *RNB* 2011, 318, noot P. DELNOY.

¹⁸ Cass. 10 november 2008, *Arr.Cass.* 2008, 2582, *Pas.* 2008, 2526, concl. J.F. LECLERCQ.

¹⁹ Cass. 17 april 1998, *Fisc.Koer.* 1998, 371 en *AFT* 1998, 424.

²⁰ R. MOUGENOT, *Het bewijs – La preuve in Rép.not.*, Brussel, Larcier, 1994, 212, nr. 240.

²¹ Zoals de rechtsbegrippen 'causaal verband', 'afstand van recht', 'berusting': B. VANLERBERGHE, "Verantwoordelijkheid van partijen bij het instellen van Cassatieberoep" in *Verantwoordelijkheid en recht*, Mechelen, Kluwer, (184) 193, nr. 10 en de verwijzingen naar rechtspraak van het Hof daar.

²² *Ibid.*

verband mee houden. In dat geval zou het Hof een dergelijke beslissing kunnen verbreken. M.i. kan het Hof dit dan zowel wegens schending van het rechtsbegrip 'feitelijke vermoedens' (art. 1349 en 1353 BW) als wegens schending van het rechtsbegrip 'bedrog' (art. 1116 BW). In dit geval brengt de miskennis van het begrip 'feitelijke vermoedens' m.i. noodzakelijkerwijze met zich dat ook het begrip 'bedrog' wordt geschonden. Door uit feitelijke gegevens op foutieve wijze een feitelijk vermoeden af te leiden, beschouwt men immers het bedrog ook ten onrechte als bewezen. In dit concrete geval lijkt een dergelijke schending me overigens onwaarschijnlijk. De kennis van de verkoper kan men volgens mij immers in de meeste (zoniet alle) gevallen beschouwen als een feit dat verband houdt met diens intentie. Hierdoor wordt m.i. noch het rechtsbegrip 'feitelijke vermoedens' noch het rechtsbegrip 'bedrog' geschonden.

7. *Conclusie.* In dit arrest heeft het Hof van Cassatie er (nogmaals) op gewezen dat bedrog wel degelijk moet worden bewezen. Het feit dat het een professionele verkoper betreft, doet hieraan geen afbreuk. De lijn tussen vermoed bedrog en bedrog dat via vermoedens wordt bewezen is dun, maar duidelijk. De feitenrechter die uit de kennis van de verkoper diens bedrieglijke intentie wil afleiden, moet dit expliciet via de techniek van de 'feitelijke vermoedens' doen. Doet hij dit niet (expliciet genoeg), dan loop hij het risico dat het Hof van Cassatie zijn beslissing verbreekt. Doet hij dit wel, dan nog is het risico op verbreking niet uitgeschakeld. Om dit risico te verkleinen moet de feitenrechter ervoor zorgen dat de vermoedens die hij aanneemt, kunnen volgen uit de feiten die hij daartoe vaststelt. Het Hof van Cassatie houdt hier via een marginale toetsing controle op. Aangezien dit altijd gepaard gaat met een zekere appreciatiemarge, kan de feitenrechter nooit volledig zeker zijn dat hij de rechtsbegrippen 'feitelijke vermoedens' en 'bedrog' niet schendt.